

Prikaz knjige

Primljeno: 4. 10. 2024.

Prihvaćeno: 6. 10. 2024.

LAURA GLÜCK-RADIČEVIĆ I GORAN SCHMIDT. 2023. *TRANSLATING MUSICALS: THEORY, PRACTICE AND ANALYSIS*. OSIJEK: FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU.

Prikaz napisala: Jelena Parizoska, Sveučilište u Zagrebu

U hrvatskoj jezikoslovnoj zajednici djela iz znanosti o prevođenju rijetka su, osobito ona o prevođenju glazbeno-scenskih djela, poput mjuzikala. Zbog toga je ova znanstvena monografija novo i jedinstveno djelo po tematici i obradi u tom području. U njoj se obrađuju prijevodi specifičnog elementa mjuzikla, a to su njegovi pjevani dijelovi – songovi. Na temelju dvaju teorijskih modela analiziraju se prijevodi songova na hrvatski jezik u trima mjuziklima izvorno napisanim na engleskome – *Fantom u operi*, *Sugar* i *Moje pjesme, moji snovi*.

Monografija je napisana na engleskom jeziku, ima 128 stranica teksta, a sastoji se od uvoda, pet poglavlja i zaključka. Organizirana je u dva dijela – teorijski i primijenjeni. U prvome dijelu daju se teorijska načela prevođenja songova, a riječ je o funkcionalnom pristupu Johana Franzona te Pentatlonskom načelu Petera Lowa. Na temelju tih dvaju teorijskih modela u drugom, primijenjenome dijelu analiziraju se prijevodi s engleskog na hrvatski jezik odabranih songova iz triju mjuzikala. Prijevod prvog čina *Fantoma u operi* diplomski je rad Laure Glück-Radičević koji je izradila pod mentorstvom dr. sc. Gorana Schmidta, izvanrednog profesora na Odsjeku za engleski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Osijeku. Songove iz mjuzikala *Sugar* i *Moje pjesme, moji snovi* preveo je Dražen Bratulić. Potonja dva mjuzikla mogla su biti uključena u knjigu jer je autorima partiture ustupilo Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku, s čijim je orkestrom Goran Schmidt surađivao kao izvođač – saksofonist u izvedbama mjuzikla *Sugar*.

Teorijski dio knjige započinje 1. poglavljem naslovljenim *The musical as an art form* (hrv. mjuzikl kao umjetnička forma). U njemu se daje kratak pregled povijesti

mjuzikla te opis toga glazbenog žanra i njegovih dijelova, među kojima su songovi (koji su pandani arijama u operi).

U 2. poglavlju pod naslovom *Translating musicals* (hrv. prevođenje mjuzikala) autori se prvo bave općim teorijskim načelima prevođenja ovog glazbenog žanra, a potom prevođenjem pjesama. Odmah se na početku ističe da je, kad je riječ o mjuziklima, prevoditelju glavno ograničenje partitura, tj. glazba. To znači da prevođenje glazbe nije (u onom najširem smislu) prenošenje teksta iz jednog jezika u drugi, već je zapravo riječ o prilagodbi teksta pjesme na ciljnome jeziku glazbenoj liniji. U ovome dijelu knjige navode se neke općenite smjernice za prevođenje pjesama iz teorijske literature, a među najvažnijim su elementima pjevnost, ritam, značenje i rima. Također, prevoditelj mora imati na umu ciljnu publiku. Kad je riječ o gledateljima, autori navode kako se u literaturi o prevođenju mjuzikala naglašava potreba za akulturacijom, koja se još naziva kulturnom prilagodbom. Naime, u prevođenju mjuzikala cilj nije samo proizvesti pjevan tekst, već i prilagoditi elemente izvorne kulture u ciljnome jeziku. Drugim riječima, u prijevodu pjesme važno je iz izvornika prenijeti ideje.

Nakon odjeljka koji daje pregled prevođenja mjuzikala u Hrvatskoj, autori govore o dvama pristupima prevođenju pjesama koji im služe kao temelj za analizu prijevoda u primijenjenom dijelu knjige. Jedan je od njih funkcionalni pristup Johana Franzona, koji dva elementa prijevoda smatra ključnima – pjevnost i vjernost izvorniku. Pjevnost znači da prijevod ispunjava određenu svrhu, a da bi se to postiglo, katkad treba napraviti kompromis kad je riječ o vjernosti glazbi, tekstu i izvedbi. Kao svojevrsni rezime daje se tablica iz Franzonovog rada u kojoj se pokazuju podudaranja teksta i glazbe na prozodijskoj, poetskoj i semantičkoj razini, a to su sve elementi koji mogu imati utjecaja na prijevod. Autori potom opisuju drugi pristup prevođenju pjesama – pentatlonsko načelo Petera Lowa. Tu je jedan od najvažnijih elemenata izvedivost. To znači da pjevač mora biti u stanju izvesti pjesmu na ciljnom jeziku tako da mu je lako izgovarati tekst, a publika ga mora razumjeti. Low smatra da za uspješan prijevod pjesme mora biti ispunjeno pet kriterija (zbog čega se taj pristup i zove pentatlonsko načelo), a to su pjevnost, smisao, prirodnost, ritam i rima.

Drugi dio knjige čine tri poglavlja koja su analiza prijevoda s engleskoga na hrvatski odabranih songova iz triju mjuzikala. Prijevodi se analiziraju s obzirom na

dva teorijska pristupa prevođenju pjesama koji su navedeni u teorijskome dijelu knjige. U ovom primijenjenom dijelu autori imaju dva cilja. Jedan je istaknuti elemente songa koji su potencijalno problematični za prevoditelja (na primjer, broj slogova, rima, ritam, kulturno-specifični elementi) te pokazati rješenja u svakom pojedinom slučaju. Konkretno, prijevodi engleskog teksta analiziraju se u obliku „prevoditeljski problem – rješenje“. To je i grafički istaknuto (problem masnim slovima, a rješenje kurzivom) pa omogućuje lakše snalaženje u tekstu. Za svaki primjer usporedno se daju izvorni tekst i prijevod na hrvatski te pripadajući notni zapis, za što su se autori koristili računalnim programom Sibelius za pisanje nota. U tom su aspektu ilustrativni primjeri, njih ukupno 59, vrlo korisni jer izravno pokazuju kako se određeno prevoditeljsko rješenje odražava u pjevanom tekstu. Drugi je cilj utvrditi do koje mjere konkretna rješenja u svakom analiziranom prijevodu ispunjavaju Lowovih pet kriterija za uspješno prevođenje pjesama. To su autori učinili na temelju analize prijevoda osnovnih elemenata songova koji se tiču broja slogova, ritma, rime i naglaska na glazbenoj dobi, kao i aspekata koji se odnose na zadržavanje odnosno gubitak značenja te na kulturnu prilagodbu dijelova izvornoga teksta. Na početku svakog poglavlja daju se osnovne informacije o pojedinom mjuziklu, potom slijedi analiza prijevoda songova, a na kraju se rezimiraju prevoditeljski problemi i rješenja te autori obrazlažu do koje se mjere ona mogu smatrati uspješnima s obzirom na Lowove kriterije.

U 3. poglavlju obrađuju se songovi iz prvog čina mjuzikla *Fantom u operi*, koje je prevela Laura Glück-Radičević. Potencijalni problemi za prevoditelja u tom su djelu broj slogova, rima, ključne riječi, lajtmotivi, izrazi iz francuskog i talijanskog koji se koriste u originalu te frazemi. Prevoditeljici je najveći izazov bio zadržati jednak broj slogova kao u izvorniku te rimu, a da se ne izgubi smisao. Dva su razloga za to. Jedan je različit broj slogova u izvornom i ciljnom jeziku (obično veći broj slogova u hrvatskome), a drugi su engleski članovi budući da ta kategorija u hrvatskome ne postoji. Kako bi prevedeni tekst odgovarao glazbi, prevoditeljica je na nekim mjestima morala promijeniti ritam ili upotrijebiti skraćene oblike riječi (npr. *na me* umjesto *na mene*, *sjat* umjesto *sjati*) odnosno pokaznu zamjenicu umjesto člana, kao u najpoznatijem songu iz ovoga mjuzikla („Taj Fantom iz opere je tu“).

Četvrto poglavlje analiza je songova iz mjuzikla *Sugar* koje je preveo Dražen Bratulić. Riječ je o adaptaciji filmske komedije *Neki to vole vruće* s Marilyn Monroe u glavnoj ulozi, čiji se lik zove Sugar Kane. Analizom rješenja prevoditeljskih problema u tome mjuziklu autori knjige nastoje utvrditi na čemu se ona temelje. Neki su od tih problema vlastita imena, uzvici, improvizirano pjevanje poznato pod nazivom *scat singing*, broj i duljina slogova te kolokvijalni izrazi. Tako je, na primjer, ime Sugar Kane prevedeno kao Medena Med. Zatim, radi zadržavanja jednakog broja slogova i rime na nekim je mjestima promijenjen ritam. Nadalje, u prijevod je uspješno prenesen kolokvijalni jezik izvornika (npr. „Don’t cha love to live in Chicago” glasi „Stvarno moraš voljet Chicago”). Najzad, izostavljanjem, dodavanjem ili zamjenom riječi na mjestima je promijenjena gramatička struktura, pa je tako rečenica *It’s wicked* prevedena frazom *Baš opak*. Na kraju poglavlja rezimira se kako su rješenja u pojedinim primjerima utjecala na uspješnost prijevoda. Na primjer, premda je u nekim slučajevima promijenjeno doslovno značenje, prevoditelj je uspio zadržati pjevnost, prirodnost i ritam.

U posljednjem, 5. poglavlju analiziraju se prijevodi Dražena Bratulića nekih od najpoznatijih songova iz mjuzikla *Moje pjesme, moji snovi* (engl. *The Sound of Music*). Među njima su istoimeni „The Sound of Music”, zatim „Maria”, „My Favorite Things”, „Sixteen Going on Seventeen”, „The Lonely Goatherd” i „Edelweiss”. Kao i u prethodnom poglavlju, cilj je analize prijevoda utvrditi do koje mjere oni odgovaraju Lowovim kriterijima za uspješno prevođenje pjesama. Za većinu primjera autori pokazuju da hrvatski prijevod prati izvornik, što se postiglo različitim rješenjima. Tako su na mnogim mjestima upotrijebljeni skraćeni oblici riječi (*al’*, *k’o*, *reć’*) kako se ne bi mijenjao ritam. Isto tako, u nekim songovima prijevod u potpunosti prati rimu izvornika, poput *dar-stvar*, *kosu-nosu*. Time se postiže pjevnost i prirodnost. Na kraju poglavlja raspravlja se o određenim poteškoćama u prijevodu songa „Edelweiss” („Runolist”), koji predstavlja velik izazov jer je riječ o domoljubnoj pjesmi o Austriji u doba *Anschlussa*. Autori su ustvrdili da je u prijevodu zadržan ritam i naglasak na slogovima, zbog čega je prirodan i pjevan, ali se nauštrb toga do neke mjere izgubio smisao. Točnije, autori tvrde da će publika razumjeti da je riječ o oproštajnoj pjesmi, no zbog brojnih preinaka u korist formalnih aspekata izgubio se domoljubni element koji je u tekstu songa ključan.

U zaključku ove knjige autori navode da je prevoditi songove u mjuziklu velik izazov jer prijevod mora biti pjevan, mora se zadržati značenje koje je u izvorniku, mora se poštivati glazba, a najvažnije je da publika razumije tekst. Nakon zaključka slijede popis izvora, literatura, dva priloga te kazalo pojmova, imena i naziva. Prvi je prilog popis mjuzikala prevedenih s engleskoga koji su izvedeni u Hrvatskoj, s podacima o prevoditelju te mjestu i datumu premijerne izvedbe. Drugi je prilog osobito dragocjen jer je riječ o tablici s elementima songa koji za prevoditelja mogu predstavljati poteškoće i njihova moguća rješenja. Redoslijed prevoditeljskih problema i rješenja prati onaj kojim se analiziraju u 4., 5. i 6. poglavlju.

Znanstveni se doprinos ove monografije ogleda u nekoliko elemenata. Prvo, dijelovi izvornoga teksta (songa) minuciozno se analiziraju na fonetskoj, leksičkoj, gramatičkoj i semantičkoj razini. Nadalje, detaljno se opisuju strategije prevođenja songova koje su utemeljene na teorijskim spoznajama. Najzad, u svakom primjeru daju se iscrpna objašnjenja o tome kako određeno prevoditeljsko rješenje utječe na pjevnost songa, na značenje izvornoga teksta (tj. je li se značenje sačuvalo ili se izgubilo) te na koji se način mogu riješiti poteškoće s elementima izvornog teksta za koje ne postoje ekvivalenti u ciljnom jeziku ili kulturi. Osim toga, spoznaje do kojih su autori došli analizom prijevoda songova s engleskog na hrvatski te prevoditeljska rješenja koja opisuju mogu se primijeniti na bilo koja druga dva jezika, kao i na drugi smjer prevođenja.

Ova znanstvena monografija o prevođenju mjuzikala prvo je djelo te tematike u Hrvatskoj, u kojem su autori uspješno spojili prevoditeljsku teoriju i praksu. Njezina je posebna vrijednost ta što pokazuje primjenu teorijskih načela u prevođenju. To je čini dragocjenom za jezikoslovce koji se znanstveno bave prevođenjem, studente prevoditeljstva, a jednako tako i profesionalne prevoditelje. Sigurni smo da će knjiga poslužiti kao poticaj za nova istraživanja u prevođenju, a nadamo se ponajviše u području glazbe.